



Cevri Kalfa  
Mektebi'nin  
kitabesi

kayda mecburum ve inanmayanlar gözleri ile de görebilirler... Sultanahmet Parkı karşısındaki Taşmektep'in başmuallimi o günlerde hemen iskele kurdurarak, mektebi yapan Cevrî Kalfa'nın adını taşıyan kitabeyi kazıtmaya başlamış, fakat yine hemen o gün müze müdürü muhterem Halil Ethem'in müdahalesi üzerine tahribat yarında bırakılmıştır" satırlarıyla kaydeder (*Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, s. 254). Gerçekten de bugün mermer kitabenin kaptırma olarak işlenmiş yazılarının sağdaki bölümün baştan itibaren bir kısmının tamamen kazınmış olduğu görülmektedir. *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*'nde, bu müdahalenin hattat Necmettin Okyay tarafından yapıldığı bildirilir.

Cevrî Kalfa Mektebi, Sultan II. Mahmud döneminde (1808-1839) Türk mimarisinde hâkim olan ve Fransız Napolyon İmparatorluğu devri sanatından ilham alınan empire üslûbunun bir eseridir. Bu suretle de sıbyan mektepleri mimarisinde bir yeniliğe işaret eder. Bu yenilik cephe mimarisinde, dış görünüşte olduğu kadar iç düzenlemede de belirlidir. Sıbyan mektepleri genellikle iki katlı ve sadece üst katta tek dersane odasından ibaretken burada geniş cepheli ve on odalı bir bina (*İstanbul Ansiklopedisi*'ne göre [VII, 3524] 487 m<sup>2</sup>'lik bir alan) meydana getirilmiştir. Zaten Cumhuriyet döneminde ilkokul olarak kullanılması da bundan dolayı mümkün olmuştur.

Tamamen mermer kaplanmış olan cephenin ortasında eski sıbyan mektepleri geleneğine uygun olarak bir çeşme yapılmıştır. Tarih manzumesinin son mısrasında, "Merhûme Usta'nın iç rûhiyçün âb-ı zemzem" (1235/1819-20) denildiğine göre bu hayır vakfı yapıldığında Cevrî Kalfa artık hayatta değildi. Bu yüzden bazı yerlerde 1824 olarak gösterilen ölüm tarihi yanlış olmalıdır (Gövsâ, s. 86).

Cevrî Kalfa Mektebi'nin girişi soldadır. Ortada bulunan iki katlı kitlenin üst katı, beş mermer konsola oturan bir çıkma halindedir. Bu kısmın üstünü kurşun kaplı bir aynalı tonoz örter. Dışarıdan da belli olan bu tonozun tepesinde XIX. yüzyılda yapılanlara benzer bir alem vardır. Bu ana kitlenin sağında kademeler ha-

linde yarım yuvarlak kemerli çeşme yer alır. Bunun da yanında üç kat halinde, aralarında yassı plasterlerle ayrılmış pencerelere sahip ikinci bir kitle yükselir. Bu kısmın II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) eklendiği söylenmektedir. Ancak çıkmalı kısmı ile dış mimarisi bakımından tam benzerlik gösterdiğinden ilâve olup olmadığını anlamak zordur.

Sıbyan mekteplerinin bir çeşme ve sebilhâne ile birlikte tek yapıda birleştirilmesi yolunda çok eskiden beri sürüp gelen gelenek, üslûp bakımından farklılığına rağmen burada da uygulanmıştır. Ayrıca çeşmenin her iki yanındaki blokların zemin katları da sebilhâne olarak tasarlanmıştır. Böylece dörderden sekiz pencere sebilhâne penceresi olup bunların dökme demirten Batı üslûbunda şebekeleri vardır. Şebekelerin altlarında su taşı verme gözlerinin oluşu, bunların sebilhâneye ait olduklarında şüphe bırakmaz. Bu şebekeler pencereleri vitrin haline getirmek için 1986'da sökülmüşken bir müdahale sonunda, binayı kullanan vakıf idarecilerinin de anlayışlı davranmaları sayesinde tekrar yerlerine takılmıştır. Son yıllarda caddenin taban seviyesinin çok yükseltilmesi neticesinde Cevrî Kalfa Mektebi'nin dış mimari nisbetleri bozulduğu gibi sebilin eteği ve hatta şebekelerinin alt kısımları yere gömülmüştür.

Cevrî Kalfa Mektebi, Osmanlı dönemi Türk sanatında bu tür yapıların gelişmesinin son safhasına örnek teşkil eder. Ayrıca İstanbul'un çok merkezî bir yerinde ve bir ana cadde kenarında bulunması bakımından şehri güzelleştiren tarihî eserlerin başlıcalarından biridir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Osman Nuri [Ergin], *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, İstanbul 1937, s. 254; a.mlf., *Türkiye Maarif Tarihi*, I, 457-459; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, I, 242-244; Gövsâ, *Türk Meşhurları*, s. 86; Semavi Eyice, *İstanbul, Petit Guide à Travers les Monuments Byzantins et Turcs*, İstanbul 1955, s. 29, nr. 33; Özgönül Aksoy, *Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 1968, s. 73, nr. 1; Turgut Kut, "İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili Bir Vesika", *TÜBA*, II (1978), s. 59; Hakkı Göktürk, "Cevri Kalfa İlkokulu", *İst.A*, VII, 3524-3525; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, III, 1370-1374.



SEMAVİ EYİCE

## el-CEVSAKU'İ-HÂKÂNÎ

(الجوسق الخاقانی)

Sâmerrâ'da

Halife Mu'tasım - Billâh tarafından  
inşaattı Feth b. Hâkân'ın babası  
Hâkân Urtûc'a havale edilen saray  
(bk. ABBÂSİLER [Sanat]).

## CEVŞEN

(الجوشن)

Ehl-i beyt tarihiyle  
Hz. Peygamber'e nisbet edilen  
iki duanın adı.

Farsça asıllı olduğu kabul edilen cevşen kelimesi sözlükte "bir tür zırh, savaş elbisesi" anlamına gelmektedir. Terim olarak Şii kaynaklarında Ehl-i beyt tarihiyle Hz. Peygamber'e isnat edilip Cevşen-i Kebîr (el-Cevşenü'l-kebîr) ve Cevşen-i Sagîr (el-Cevşenü's-sagîr) diye bilinen, metinleri birbirinden farklı iki duanın ortak adıdır.

Cevşen-i Kebîr. Diğerine nisbetle çok daha meşhur olup "Cevşen" denilince genellikle bu dua akla gelir. Mûsâ el-Kâzım — Ca'fer es-Sâdık — Muhammed el-Bâkîr — Zeynelâbidîn — Hz. Hüseyin ve Hz. Ali tarihiyle Hz. Peygamber'e isnat edilir. Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen *Du'â'ü'l-cevşen* onun bu rivayeti olmalıdır (bk. *DİA*, VII, 3). Anlatıldığına göre Asr-ı saâdet'te cereyan eden savaşların birinde (bir rivayette Uhud'da) muharebenin kızaştığı ve üzerindeki zırhın kendisini fazlasıyla sıkıttığı bir sırada Hz. Peygamber ellerini açarak Allah'a dua etmiş, bunun üzerine gök kapıları açılarak Cebrâil gelmiş ve, "Ey Muhammed! Rabbin sana selâm ediyor ve üzerindeki zırhı çıkarıp bu duayı okumanı istiyor. Bu dua hem sana hem de ümmetine zırhtan daha sağlam bir emniyet sağlayacaktır" demiştir. Olayla ilgili Şii kaynakları, Cebrâil'in Hz. Peygamber'e söz konusu duanın önemi ve faziletleriyle ilgili geniş bilgi verdiğini de kaydeder. Buna göre Allah Cevşen-i Kebîr'i dünyayı yaratmadan 50.000 yıl önce arşın direkleri üzerine yazmıştır. Bu duayı okuyan veya yazılı olarak üzerinde bulunduran kimse dünyada her türlü belâdan, âfet, hastalık, yangın ve soygundan korunduğu gibi Allah ile kendisi arasında perde kalmaz ve bütün istekleri yerine getirilir. Cevşen-i Kebîr ile Allah'a münâcâta bulunan kimseye Bedir şehidleri derecesinde 900.000 şehid sevabı verilir. Bu duayı kefeninin üzeri-

ne yazan mümin ise azap görmez. Onu okuyan kimse dört semavî kitabı okumuş gibi olur; her harfî için kendisine cennette iki ev ile iki zevce verilir; ayrıca insandan ve cinlerden olan bütün müminlerinki kadar sevap kazanır; asla cehenne girmez. Rivayete göre Cebrâil Hz. Peygamber'den duayı kâfirlere öğretmemesini, sadece mümin ve takvâ sahibi kişilere tâlim etmesini istemiştir.

Cevşen-i Kebîr, her biri Allah'ın isim ve sıfatlarından on tanesini ihtiva eden 100 bölümden ibaret uzunca bir duadır. Her bölüm besmele ile başlamakta ve sonunda, "Sübhâneke yâ lâ ilâhe illâ ente el-gavse el-gavs sallî alâ Muhammedin ve âlihî ve hallisnâ mine'n-nâr yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm yâ erhame'r-râhimîn" ( سبحانك يا لاله الا انت الفوت الفوت صل على محمد وآله وخلصنا من النار يا ذا الجلال والاكرام يا ارحم الراحمين ) ibaresi tekrarlanmaktadır. Bu 100 bölümden yirmi beşinin başında "Allâhümme innî es'elüke bi-esmâik" ( اللهم انى اسالك باسمائك ) ibaresi bulunmakta ve "yâ Allah, yâ rahman, yâ rahîm" şeklinde Allah'a ait isimleri ihtiva etmektedir. Bu ifade ile başlayan her bölüm arasında ise genellikle üç paragraf halinde "yâ hayre'l-gâfirîn" ibaresiyle başlayıp devam eden değişik münâcâtlar şeklinde dualar yer alır. Böylece duanın tamamı Allah'a ait 250 isim ile 750 sıfat ve münâcâtı kapsamış olur. Bütün bu münâcâtların ana gayesi, duanın muhtevâsından ve her faslın sonunda tekrarlanan "el-gavse el-gavs hallisnâ mine'n-nâr" ifadesinden de anlaşılacağı gibi, dünya âfetlerinden ve âhiret azabından kurtulma niyaz etmektir.

Cevşen-i Kebîr özellikle Şîî dünyasında oldukça rağbet görmüş, gerek müstakil olarak gerekse çeşitli dua mecmuaları içinde birçok defa basılmış ve Muhammed Bâkır el-Meclisî, Hâdî-i Sebzevârî, Muhammed Necef el-Kirmânî el-Meşhedî ve Habîbullah b. Ali Meded es-Sâvecî el-Kâşânî gibi müelliflerce şerhedilmiştir. Bunlardan Sebzevârî'nin *Şerhu'l-esmâ* adıyla bilinen eseri defalarca basılmıştır. Cevşenin Şîî dünyasında bu derece rağbet görmesinde, Ehl-i beyt tarihiyle rivayet edilmiş olmasının yanında faziletleriyle ilgili haberlerin de büyük etkisi olmuştur. Dua bazı Şîa bölgelerinde özel matbaalarca kefen üzerine yazılmakta ve cenazenin kefenlenmesinde kullanılmaktadır. Türkiye'deki Ca'ferî gruplarından Kerbelâ veya Meşhed'e gidebilenler böyle bir kefen alıp gelmekte ve bunun cenazelerine sarılmasını va-

siyet etmektedirler. Cevşen-i Kebîr aynı gruplar tarafından Kadir gecesi ümidiyle kutlanan ve "ihya geceleri" adı verilen ramazanın 19, 21 ve 23. gecelerinde de kendi camilerinde topluca okunmaktadır.

Muhtevâsının güzelliği, ifadelerinin akıcılığı ve okunduğunda elde edilebilecek dünyevî ve uhrevî iyi sonuçlara dair rivayetlerin çokluğu sebebiyle olacaktır ki Cevşen-i Kebîr Türkiye'deki bazı Sünnî müslümanlar arasında da ilgiyle karşılanmıştır. Duayı Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî, tarikata dair birçok evrâd ve ezkân derlediği *Mecmû'atü'l-aḥzâb* adlı eserinde nakletmiş, daha sonra özellikle Risâle-i Nûr cemaati tarafından müstakil olarak birçok defa basılmış ve Türkçe'ye de tercümelere yapılmıştır. Ümit Şimşek tarafından *Risâle-i Nûr Külliyyatı*'ndaki mânalar ve tarifler ışığında yapılan çeviride (*Risâle-i Nur Işığında Cevşen Meâlî*, İstanbul 1992) Said Nursî'nin bizzat tercüme ettiği 57. fasıl örnek alınmıştır. Türkçe tercümelere sadece duanın metni dikkate alınmış, kaynağına ve faziletlerine dair rivayetlere temas edilmemiştir. Ayrıca Şîî kaynaklarında zikredilen metinle bu eserlerdeki metin arasında bazı bölümler ile isim ve sıfatların sıralanışında takdim ve tehirler, bazı kelime ve harflerde değişiklikler, özellikle bölümlerin başlangıç ve bitimlerinde tekrarlanan cümlelerde eksiklik veya fazlalıklar göze çarpmaktadır. Yine bu kitaplarda 100. bölümden sonra zikredilen ve "Allâhümme rabbenâ" diye başlayan kısım da rivayetin aslında mevcut değildir. Bu farklılıklar, Türkiye'de basılan kitapların duayı Şîî kaynaklarından değil, *Mecmû'atü'l-aḥzâb*'da rivayetin aslına ve kaynağına işaret edilmeden nakledilen metinden almalarından kaynaklanmaktadır. Cevşen-i Kebîr'in Süleymaniye Kütüphanesi'nde müstensihi ve istinsah tarihi bilinmeyen bir nüshası mevcuttur (*el-Cevşenü'l-kebir*, Hacı Mahmud Efendi, nr. 1986/4, vr. 62<sup>a</sup>-77<sup>b</sup>).

Cevşen-i Kebîr, bir kısmı naslarda yer alan, mâna ve muhteva bakımından Allah'a nisbetinde hiçbir sakınca bulunmayan kelime ve cümlelerle münâcât ve niyazlardan ibaret bir metin olup bu tür metinlerle duada bulunmak, dinî hayat bakımından tavsiyeye şayan bir davranış olarak görülür. Ancak Cevşen-i Kebîr diye bilinen ve Müsâ el-Kâzım'dan itibaren imamlar yoluyla Hz. Peygamber'e nisbet edilmiş bir hadis olarak rivayet edilen yaklaşık on beş sayfalık metnin sahil olması mümkün görünmemektedir. Zira

bu metin, bilinen bir olayı, bir kıssayı veya tarihi bir vak'ayı anlatan, hâfızada tutulması kolay metinlerden farklı olarak her kelime ve cümlesinin büyük bir titizlikle zaptedilip tekrarlanması, Hz. Peygamber'den alınıp rivayet edilmesi imkânsız deneyecek kadar güçtür. Duanın Sünnî hadis mecmualarında yer almaması, aynı şekilde Şîî hadis külliyyatının ana kaynağı durumundaki kütüb-i erbaada da bulunmaması, sadece dua mecmuaları gibi ikinci derecede bazı kitaplarda mevcut olması da bu görüşü desteklemektedir. Said Nursî'nin, Cevşen-i Kebîr'in faziletleri ve Hz. Peygamber'e nisbeti konusunda şüpheyi düşen bir kişiye vermiş olduğu cevap da genelde duanın muhtevâsının güzelliğiyle ilgili olup metnin kaynağı ve Hz. Peygamber'e nisbeti hakkında yeterli bilgi ihtiva etmemektedir (bk. *Emirdağ Lâhikası*, s. 159-160).

Cevşen-i Kebîr'in faziletleriyle ilgili olarak nakledilenlere gelince, Allah'ın insana verdiği imkân ve yetenekler, ona tanıdığı haklar ve yüklediği görevler karşısında kişinin bir duayı okumakla dünya ve âhiretin bütün kötülüklerinden korunup mutluluğa erişmesi İslâmiyet açısından, hatta bütün semavî dinler bakımından mümkün değildir. Ayrıca her bölümünde tevhidî vurgulayan ve yoğun kudsî duygularla örülmüş bulunan bir duanın iman etmeyenler tarafından okunmasının ne anlamı var ki Cebrâil bu konuda Hz. Peygamber'i uyarmış olsun. Kaldı ki bu dua herkesin vâkîf olabileceği bir açıklıkla literatüre geçtiğine göre gizli tutulması da fiilen imkânsızdır.

Cevşen-i Sagîr. Her biri "Allâhümme kem min" ( اللهم كم من ) ibaresiyle başlayan, "ve'c'alnî li-en'umike mine's-şâkirîn ve li-âläike mine'z-zâkirîn" ( واجلنى لا نعلمك من الشاكرين ولا لآلك من الذاكرين ) şeklinde biten, on dokuz bölümden ibaret bir duadır. Bölümler de sayıları on ile yirmi beş arasında değişen beyitlerden oluşmaktadır. Duanın bütününe hâkim olan ana tema özetle şudur: Nice insanlar zorluk, sıkıntı, vatan hasreti, fakirlik, acz, açlık, hastalık, hapis, sürgün, düşman korkusu, ölüm endişesi vb. tehlikeler içinde iken beni bu tür şeylerden koruyan Allah'a hamdolsun! O'ndan doğruluğu, müslüman olarak ölmeyi, dünya ve âhiret saadetine erişmeyi niyaz ederim!

Bu duayı Radıyyüddin Ali b. Müsâ b. Tâvûs (ö. 664/1266) *Mühecû'd-da'âvât* adlı eserinde "Cevşen" adıyla bilinen dua başlığı altında vermiş, fakat eserin

kenarında bunu Cevşen-i Kebîr'e nisbetle Cevşen-i Sagîr diye nitelendirmiştir. Hz. Peygamber'e isnat edilen rivayette cevşen duası zırhla bağlantılı gösterilmekle birlikte küçük veya büyük diye vassıflandırılmamaktadır. Öyle anlaşılıyor ki "kebir" ve "sagîr" ayırımı İbn Tâvûs'la başlamıştır.

Cevşen-i Sagîr'in de Süleymaniye Kütüphanesi'nde yazma bir nüshası mevcuttur (*el-Cevşenü's-şagîr*, Hacı Mahmud Efendi, nr. 1986/5, vr. 77<sup>b</sup>-83<sup>a</sup>). Duanın gerek isnadı gerekse faziletlerine dair rivayetler Cevşen-i Kebîr ile aynıdır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

*el-Cevşenü'l-kebir* (*Mecmû'atü'r-resâ'îl* içinde), Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1986/4, vr. 62<sup>a</sup>-77<sup>b</sup>; *el-Cevşenü's-şagîr* (a.e. içinde), nr. 1986/5, vr. 77<sup>b</sup>-83<sup>a</sup>; Meclîsî, *Bihârü'l-envâr*, Beyrut 1403/1983, XCI, 382-402; Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî, *Mecmû'atü'l-aḥzâb*, İstanbul 1298, III, 231-261; Şeyh Abbas el-Kummî, *Mefâtiḥu'l-cinân*, Tahrân 1379 — Beyrut, ts., s. 87-100; Ağâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşânîfi's-Şt'a*, Necef 1936, V, 287; Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, İstanbul, ts., s. 159-160; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 833; Dihudâ, *Luḡatnâme*, X, 158; Mustafa Öz, "Ca'fer es-Sâdik", *DİA*, VII, 3.



MEHMET TOPRAK

### CEVÂNÎ

(الجوانى)

Ebû Alî Şerefüddîn Muhammed  
b. Es'ad b. Alî el-Hüseynî  
(ö. 588/1192)

Nesep âlimi ve tarihçi.

525 (1131) yılında Mısır'da doğdu. Dedeleri aslen Musullu olup daha sonra Medine yakınındaki Cevvâniye'ye yerleştikleri için Cevvânî nisbesiyle anılırlar. Cevvânî'nin Alevî, Hüseyinî, Ubeydî, Mâlikî nisbeleriyle anıldığı da görülmektedir. Cevvânî'nin *el-Vâfî*'de (Safedî, II, 202) Mâzenderânî nisbesiyle anılması 588'de (1192) ölen Reşîdüddin Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Şehrâşûb ile karıştırılmış olmasındandır (İbnü's-Sâbûnî, s. 100-101). Ailesi, Ali b. Hüseyin Zeynelâbidîn'in torunu Ubeydullah'ın oğlu Muhammed vasıtasıyla Ali b. Ebû Tâlib neslinden geldiklerini iddia etmiştir. Bu aile IV. (X.) yüzyıl başlarında yetiştirdiği âlimlerle tanınmıştır. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, Cevvânî'nin sekizinci dedesi olan tarihçi Ali b. İbrâhim el-Cevvânî'den rivayet ettiği bazı bilgileri nakletmektedir (bk. *Maḳâtîlü't-ṭalibiyîn*, s. 193, 435, 438).

Cevvânî tahsilini babası Ebû'l-Berekât Es'ad b. Ali en-Nahvî, fakih Abdurrah-

man b. Hüseyin b. Cebbâb, Abdülmün'im b. Mevhûb, İbnü'l-Kizânî diye tanınan edip ve kıraat âlimi Muhammed b. İbrâhim el-Kizânî, fakih Abdullah b. Rifâa es-Sa'dî gibi hocalardan tamamladı. Ensâb\* ilmi konusunda daha çok Ebû'l-Hüseyn b. Yahyâ b. Haydare el-Erkatî'den faydalandı. Bir müddet İskenderiye, Dimaşk ve Halep'te kalarak buralardaki ilmî çevrelerle irtibat kuran Cevvânî 556 (1161) yılı sonunda Mısır'da nakîbüleşraf olarak görevlendirildi. Bu makamdan azledildikten sonra Fâtımî sarayında nakîbü'n-nukabâ görevine tayin edildi. Cevvânî'nin ilgisi ensâb ve tarih konularına yönelikti. Çok defa evine çekilerek eser telifiyle meşgul olurdu. Bu çalışmaları yanında öğretim faaliyetlerini de sürdürdü. Murtazâ b. Affî, Yûnus b. Muhammed el-Fârikî, Muhammed b. Mahmûd, Ebû Ali Hasan b. Zühre ve Şâfiî fakihlerinden İbnü'l-Cümmeyzî kendisinden ilim öğrenen talebelerindendir.

Cevvânî Fâtımîler'in yıkılmasından (567/1171) sonra Eyyübîler'in sağladığı imkânlardan da faydalandı. Bu sebeple yazdığı eserlerden bir kısmını onlara ithaf etti. Bu arada Selâhaddîn-i Eyyübî'nin, Cevvâniye'yi kendisine ve nesline tahsis ettiği görülmektedir. Ebû Ali el-Cevvânî Mısır'da vefat etti.

Cevvânî yaşadığı çağda ensâb konusunda en yetkili âlimlerden biri olarak kabul edilmesine rağmen Münzirî onun bir kısım rivayetlerini makbul saymamakta, şeyhlerinin ondan hadis almadıklarını ve kendisine itibar etmediklerini belirtmekte, İbn Hacer el-Askalânî de buna yakın görüşler ileri sürerek yazdığı eserlerdeki tutarsızlıkları örnekleriyle ortaya koymaktadır (bk. *Lisânü'l-Mîzân*, V, 74-76).

Cevvânî ilimle uğraşmasından başka şiirleriyle de tanınmıştır. Şam'da kâdikudât Abdullah b. Muhammed b. Ebû Asrûn el-Mevsâlî için yazdığı methiyenin bir kısmı günümüze ulaşmış bulunmaktadır (bk. İbnü's-Sâbûnî, s. 104-105).

Eserleri. Cevvânî'nin çoğu ensâb konusunda olan eserlerinin sayısı on sekiye ulaşmaktadır. Bunlar özellikle Hz. Peygamber, Ali b. Ebû Tâlib, İdrîsiler ve Benî Erkat'in neseplerine dairdir. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Şeceretü Resûlillâh* (*eş-Şeceretü'l-Muḥammediyye*). Selâhaddîn-i Eyyübî için yazdığı bu risâle yayımlanmıştır (İstanbul 1331). 2. *Uşûlü'l-aḥsâb ve fuşûlü'l-ensâb* (*Tuḥfetü'l-ensâb* veya *Tuḥfetün zarîfe ve muḳaddî-*

*metün latîfe ve hediyyetün münîfe fî uşûli'l-aḥsâb ve fuşûli'l-ensâb*). Ensâba dair bazı terimleri de açıkladığı bu eser Hz. Peygamber'in Âdem'e kadar olan nesebini ele almaktadır. Eseri kadî Mücîrüd-din Abdurrahim b. Ali el-Lahmî en-Nîsâbü'rî (ö. 596/1200) için kaleme almıştır (bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 626). 3. *et-Tuḥfetü's-şerîfe ve't-tuḥfetü'l-münîfe*. Hz. Peygamber'in hayatı ile ashaba dair olan bu risâlenin Süleymaniye Kütüphanesi (Lâleli, nr. 2062/1, 2064, 2065, 8 varak) ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (III. Ahmed, nr. 2759) nüshaları bulunmaktadır. 4. *en-Nuḳaṭ li-mu'cemi mâ eşkele mine'l-ḥuṭaṭ*. Mısır tarihine dair olup izi kalmamış veya harap olmuş tarihî yapılar hakkında bilgi vermektedir. 5. *el-Munşifü'n-nefîs fî nesebi Benî İdrîs*. Ebû'l-Hasan İdrîs b. Hasan'ın (ö. 307/919'dan sonra) soyunu kötülemek maksadıyla kaleme alındığı söylenmektedir. 6. *Ġayzu üli'r-rafi ve'l-mekr fî fazli men yüknâ Ebâ Bekr*. Cevvânî bu eserini, Şîa'nın künyesi Ebû Bekir olanlara karşı duyduğu nefreti belirtmek için yazmış ve Eyyübîler'den I. el-Melikü'l-Âdil'e ithaf etmiştir. Eser Hz. Ebû Bekir'le başlar ve künyesi Ebû Bekir olan Âdil b. Eyyüb'un biyografisiyle sona erer (son üç eser için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 626). 7. *Kitâbü'r-Ravzâti'l-enise bi-fazli meşhedî's-Seyyide Nefise*. Makrîzî *el-Ḥiṭaṭ*'ta (II, 440-441) Seyyide Nefise meşhedî hakkında verdiği bilgilerin büyük bir bölümünü bu monografiden nakletmektedir.

Cevvânî'nin ayrıca şu eserleri de kaynaklarda zikredilmektedir: *el-Cevherü'l-meknûn fî zikri'l-ḳabâ'ili ve'l-buṭûn* (İbnü'l-Adîm *Buḡyetü't-ṭaleb*'de bu eserden iktibaslarla bulunmaktadır), *Ṭabaḳâtü'n-nessâbîn*, *Ṭabaḳâtü't-ṭalibiyîn*, *Tâcü'l-ensâb ve minḥacü's-şavâb*.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *Maḳâtîlü't-Ṭalibiyîn* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Beyrut 1946, s. 193, 435, 438; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 175; Münzirî, *et-Tekmilâ*, I, 177-178; İbnü's-Sâbûnî, *Kitâbü Tekmilâti İkmâlî'l-İkmâl* (nşr. Mustafa Cevvâd), Beyrut 1406/1986, s. 100-105, 140, 186, 292; Safedî, *el-Vâfî*, II, 202; Makrîzî, *el-Ḥiṭaṭ*, I, 5; II, 440-441; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 74-76; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, I, 43-44; VI, 119; *Keşfü'z-zunûn*, I, 268, 304, 716; II, 1104, 1975; Brockelmann, *GAL*, I, 451-452; *Suppl.*, I, 626; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, IX, 45; Ziriklî, *el-A'lam*, VI, 31; F. Rosenthal, "al-Djâwwânî", *EI*<sup>2</sup> (İng.), II, 501.



MUSTAFA ÖZ